

PRESTASI MASJID-MASJID DI NEGERI KELANTAN BERDASARKAN STANDARD PENARAFAN MASJID MALAYSIA (SPMM)

MUHAMMAD HANA PIZI BIN ABDULLAH

Imam Besar Negeri Kelantan

WAHEEDA AZWA BINTI HUSSEIN

Pensyarah

Universiti Sains Malaysia

Kubang kerian, Kelantan

Abstrak

Masjid adalah sebuah institusi yang utama bagi umat Islam. Di zaman Rasulullah S.A.W. selain daripada menjadi pusat ibadat khusus, masjid juga berperanan sebagai pusat keilmuan, kekeluargaan, kemasyarakatan, pentadbiran, kehakiman dan lain-lain. Di era moden ini, institusi masjid mestilah sesuai dan seiring dengan perkembangan semasa. Justeru, penarafan adalah salah satu kaedah pengukuran dan penilaian yang sesuai bagi mengenal pasti kedudukan institusi ini. Kajian ini bertujuan untuk menilai prestasi masjid-masjid di negeri Kelantan berdasarkan keputusan hasil daripada penarafan yang telah dibuat menggunakan Standard Penarafan Masjid Malaysia. Kajian yang menggunakan kaedah analisa data ini adalah meliputi keseluruhan masjid di negeri Kelantan yang telah dilaksanakan pada tahun 2023. Kajian ini mendapati, prestasi keseluruhan masjid di negeri Kelantan, majoritinya adalah masih berada di tahap memuaskan dan sederhana iaitu satu dan dua Bintang.

Kata Kunci: MAIK, Kelantan, masjid, penarafan

1. PENDAHULUAN

Masjid adalah sebuah institusi yang mempunyai status yang tinggi dan mulia. Allah S.W.T. sendiri menegaskan di dalam surah al-Jin ayat 18 yang bererti:

“Dan sesungguhnya masjid-masjid itu adalah kepunyaan Allah semata-mata (untuk beribadah kepadaNya) maka janganlah kamu menyembah sesiapa pun di dalamnya Bersama-sama Allah”.

(Surah al-Jin:18)

Masjid merupakan nadi kepada masyarakat bagi setiap aktiviti umat Islam yang berbentuk kemasyarakatan, pendidikan, ekonomi, siasah, riadah dan sebagainya. Menurut Ab Halim Tamuri (2021) semasa awal perkembangan Islam, institusi masjid telah menjadi pusat dan tempat yang utama dalam sistem negara. Segala perancangan pembangunan umat Islam yang bersifat fizikal mahupun spiritual bermula di masjid.

Justeru, masjid mestilah memainkan peranannya yang sebenar sebagai institusi utama umat Islam. Menurut Mohd Ridhuan Remly et.al. (2019) pihak pengurusan masjid mestilah mengadakan aktiviti pengimrahan yang pelbagai selaras dengan kedudukannya sebagai pusat aktiviti sosial masyarakat.

Tadbir urus masjid merupakan satu aspek pengurusan hal ehwal Islam dan agenda pembangunan ummah. Tadbir urus masjid yang cekap mampu melahirkan masjid-masjid yang unggul di Kelantan di samping mempertingkatkan lagi pengurusan dan pengimaran masjid-masjid tersebut. Menurut Sahlawati Abu Bakar et al. (2022) Pentadbiran masjid pada masa kini memerlukan kepada ilmu dan kepakaran pengurusan. Oleh itu pentadbir masjid mestilah beramampuan untuk menyesuaikan diri dengan perubahan zaman dan memerlukan ilmu serta kepakaran pentadbiran.

Lebih daripada itu, masjid dianggap sebagai tempat rasmi dalam menyampaikan mesej Islam kerana masjid merupakan tempat yang strategik untuk melaksanakan aktiviti dakwah. (Imaaduddin Abdul Halim, Ahmad Termizi Ab Lateh, Adlan Saidin (2020).

Seiring dengan perkembangan zaman, dalam bidang pengurusan dan pentadbiran, agensi-agensi kerajaan, swasta termasuk sektor korporat dan konglomerat dalam memastikan pentadbiran dan pengurusan mereka sentiasa di dalam keadaan terbaik telah menerapkan amalan-amalan pengurusan terbaik seperti amalan 5'S, EKSA dan melaksanakan audit dan penarafan seperti ISO dan sebagainya. Menurut Narimah dan Saodah (2002), audit adalah kaedah yang digunakan oleh organisasi bagi meninjau keadaan persekitaran luaran dan dalaman organisasi yang bertujuan untuk menentukan isu-isu yang berkemungkinan menjadi krisis.

Menurut Azizan binti Zamhari (2017) kajian dalam aspek pengauditan merupakan satu bahagian yang perlu diberi keutamaan kerana perubahan kualiti pengurusan kepada tahap yang lebih baik adalah banyak bergantung kepada aspek tersebut Demikian juga dengan institusi masjid yang mulia agar ia relevan dan berjalan sesuai dengan zaman ini maka salah satu yang diperlukan ialah penarafan agar para pengurus dan pentadbir masjid mengetahui kelebihan yang ada pada masjid mereka lalu dipertingkatkan dan mengetahui kekurangannya lalu dibuat penambahbaikan.

Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM) merupakan satu kaedah untuk menilai fungsi dan peranan masjid-masjid di seluruh Malaysia. Kaedah ini dibangunkan oleh pihak Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) untuk digunapakai di peringkat negeri dan Persekutuan bagi memperkasakan fungsi dan peranan masjid. (Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM), JAKIM 2021)

Kajian ini adalah bertujuan untuk menilai prestasi masjid-masjid di negeri Kelantan berdasarkan keputusan hasil daripada penarafan menggunakan Standard Penarafan Masjid Malaysia yang telah dilaksanakan pada tahun 2023. Kajian yang menggunakan kaedah analisa data ini adalah meliputi keseluruhan masjid di negeri Kelantan.

2. LATAR BELAKANG

Standard Penarafan Masjid Malaysia yang telah dibangunkan oleh Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) sejak tahun 2010. Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM) dibangunkan untuk menyediakan metodologi penggredan yang komprehensif terhadap masjid-masjid seluruh Malaysia serta menjadi rujukan utama dan panduan kepada pasukan penilai dalam membuat penilaian seragam terhadap masjid. (Muhammad Firdaus Bin Muhammad Sabri1 & Haliyana Binti Tonot, 2017)

Profesor Dr Mohd Aderi Che Noh, dari Universiti Sains Islam Malaysia telah dilantik oleh pihak JAKIM untuk mengetuai pasukan bagi membina Modul standard Penarafan Masjid Malaysia. (JAKIM 2021)

Pada tahun 2014, pihak JAKIM telah memperkenalkan Anugerah Masjid Malaysia yang pertama kali diadakan. Setiap negeri dikehendaki mencalonkan sebuah Masjid Daerah dan dua buah Masjid Kariah atau Masjid Mukim. (hasil daripada temubual dengan Ketua Fasilitator SPMM (Prof Dr Mohd Aderi Che Noh, temubual personal, 03 Jun, 2024)

Anugerah Masjid Malaysia diteruskan sehingga kini dengan penyertaan daripada pihak negeri dan diurusetikan oleh JAKIM.. Anugerah Masjid Malaysia yang dilaksanakan tersebut adalah menggunakan Standard Penarafan Masjid Malaysia tersebut. Penilaian dilaksanakan oleh sebuah pasukan penilai yang diketuai oleh YBhg. Prof Dr Mohd Aderi Che Noh telah dilantik oleh pihak JAKIM yang terdiri daripada pakar-pakar yang biasa menjalankan audit dan penarafan. (hasil daripada temubual dengan Ketua Fasilitator SPMM (Prof Dr Mohd Aderi Che Noh, temubual personal, 03 Jun, 2024)

Diperingkat negeri Kelantan, SPMM telah digunakan oleh pihak MAIK di bawah Program Pemilihan Masjid Terbaik Peringkat Jajahan dan Negeri Kelantan dan mendapat kerjasama yang baik daripada semua pihak yang terlibat. Oleh itu, program ini diteruskan dan ditambah baik dengan menggunakan kaedah Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM) ini untuk menjayakan program penarafan masjid-masjid di seluruh negeri Kelantan.

3. STANDARD PENARAFAN MASJID MALAYSIA (SPMM)

Berdasarkan buku panduan Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM), (2021), Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM) yang dibangunkan itu, adalah sebagaimana berikut:

3.1. Rasional Pelaksanaan

- i. Mengukur tahap fungsi dan peranan masjid secara holistik merangkumi aspek pengurusan, pengimaran, kemudahan prasarana dan persekitaran
- ii. Sebagian satu indikator penting terhadap pencapaian pengurusan masjid
- iii. Menjadi sistem penggerak dalam merancang pembangunan masjid
- iv. sebagai mekanisme yang seragam dalam menentukan pengukuran prestasi masjid

3.2. Strategi Pelaksanaan

- i. Pra Penilaian
- ii. Penilaian
- iii. Pasca Penilaian
- iv. Penarafan

3.3. Kaedah Penilaian

BIL	KAEDAH	ITEM	CIRI	SKOR
1	Pengurusan	32	178	144 (35%)
2	Pengimarahannya	32	207	148(35%)
3	Kemudahan Prasarana	12	127	56(20%)
4	Persekitaran	8	65	34(10%)

3.4. Kaedah Penilaian Komponen Pengurusan

- i. Menganalisis dokumen Perancangan strategi masjid, :
 - senarai AJK, senarai program, sijil pengiktirafan, laporan kewangan
- ii. Mengadakan interaksi dengan pihak pengurusan masjid:
 - Pengerusi / Nazir, Setiausaha / Bendahari / Biro
- iii. Pemerhatian:
 - Maklumat hebahan di papan kenyataan, maklumat media elektronik

3.5. Kaedah Penilaian Komponen Pengimarahannya

- i. Analisis Dokumen
 - Jadual bertugas imam dan bilal, jadual program keilmuan, risalah agama, rekod khairat kematian
- ii. Pemerhatian :
 - kehadiran jemaah
- iii. Temubual:
 - Jawatankuasa masjid, jemaah masjid

3.6. Kaedah Penilaian Komponan Kemudahan Prasarana

- i. Pemerhatian Berstruktur:
 - Peralatan Ibadah, kemudahan pentadbiran, kemudahan keilmuan, kemudahan kebajikan
- ii. Pemeriksaan Pematuhan:
 - Kemudahan berfungsi dengan baik

3.7. Kaedah Penilaian Komponan Persekitaran

- i. Pemeriksaan pematuhan:
 - Peralatan berfungsi dengan baik, kebersihan dan keceriaan
- ii. Pemerhatian berstruktur
 - Kemudahan keselamatan
- iii. Temubual
 - Jawatankuasa Masjid, Jemaah

3.8. Komponan Penilaian

BIL	KAEDAH	KOMPONAN
1	Pengurusan	i. Organisasi- 17 item ii. Kewangan-10 item iii. Rakan Strategik- 1 item iv. Dakwah Luar- 1 item v. Ahli Kariah- 1 item vi. Wakaf- 1 item vii. Inovasi- 1 item
2	Pengimaran	i. Solat- 3 item ii. Aktiviti Tahunan- 7 item iii. Khidmat komuniti- 10 item iv. Program Ilmu- 12 item
3	Kemudahan Prasarana	i. Tempat- 1 item ii. Kemudahan Pentadbiran- 1 item iii. Kemudahan Ilmu- 1 item iv. Kemudahan Kebajikan- 5 item v. Kemudahan Am- 3 item

		vi. Kemudahan OKU/Uzur- 1 item
4	Persekitaran	i- Kebersihan- 3 item ii- Keceriaan- 3 item iii- Keselamatan- 2 item

3.9. Tafsiran Penarafan

Tafsiran penarafan adalah berdasarkan pemberian bintang mengikut kriteria yang telah disediakan oleh SPMM iaitu;

i)	Bintang 1 (LEMAH)	:	Markah 01%-40%
ii)	Bintang 2 (SEDERHANA)	:	Markah 41%-69.9%
iii)	Bintang 3 (BAIK)	:	Markah 70%-79.9%
iv)	Bintang 4 (SANGAT BAIK)	:	Markah 80%-89.9%
v)	Bintang 5 (CEMERLANG)	:	Markah 90%-100%

4. PELAKSANAAN PENARAFAN MASJID NEGERI KELANTAN

Keputusan untuk melaksanakan penarafan seluruh masjid negeri Kelantan telah dibincang dan diputuskan di dalam Mesyuarat Jawantankuasa Hal Ehwal Masjid Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan bilangan 1 tahun 2023 yang telah diadakan pada 05 Februari 2023. Keputusan ini akan dilaksanakan berdasarkan beberapa ketetapan yang dipersetujui.

4.1. Strategi Perlaksanaan

MAIK menubuhkan 10 pasukan penilai yang dianggotai oleh 3 ahli penilai yang diketuai oleh Pegawai Penyelaras Masjid Jajahan (PPMJ) di setiap pasukan. Bidang tugas pegawai penilai ini adalah bertanggungjawab membuat penilaian selama tempoh tiga (3) bulan dan memastikan setiap minggu menyediakan pelaporan berkaitan penilaian yang telah dibuat di masjid-masjid ini berdasarkan kriteria yang telah disediakan.

MAIK telah melantik Professor Dr Mohd Aderi bin Che Noh, Fakulti Pengajian Bahasa Utama USIM, sebagai Pakar Rujuk bagi program penarafan masjid-masjid negeri Kelantan.

Pihak MAIK membuat pengambilan Pekerja Sambilan Harian (PSH) bermula 1 Februari 2023. Tempoh perkhidmatan adalah dari 1 Februari 2023 sehingga 30 April 2023.

Strategi pelaksanaan penarafan masjid ini akan menggunakan kaedah SPMM dengan sedikit pindaan terhadap modul SPMM bagi menyesuaikan keperluan budaya dan masyarakat setempat di Kelantan. Pindaan ini telah mendapat persetujuan Prof Dr Mohd Aderi Che Noh sendiri. Pelaksanaannya berdasarkan beberapa fasa seperti berikut;

Fasa Pertama - Pengenalan SPMM

- i) Surat makluman dikeluarkan kepada semua masjid berkaitan pengenalan SPMM dan pelaksanaan program yang bermula pada bulan Februari 2023 sehingga April 2023.
- ii) Bengkel pengenalan kepada Sistem Standard Penarafan Masjid Malaysia (SPMM) kepada pasukan penilai SPMM yang dikendalikan oleh Professor Dr Mohd Aderi bin Che Noh, Fakulti Pengajian Bahasa Utama USIM.

Fasa Kedua - Pra Penilaian

- i) Mengadakan taklimat khas kepada masjid-masjid di seluruh negeri Kelantan berkenaan pengenalan dan garis panduan kepada penggunaan SPMM yang melibatkan sebanyak 610 buah masjid yang melibatkan Imam Tua masjid-masjid berkenaan.
- ii) Dalam taklimat ini pihak masjid diberikan borang SPMM untuk membuat penilaian awal berdasarkan masjid masing-masing.

Fasa Ketiga (Penilaian)

- i) Pada fasa ini, pihak masjid akan membuat penilaian pada masjid masing-masing berdasarkan borang yang dibekalkan kepada pihak masjid semasa di majlis taklimat. Borang penilaian hendaklah diserahkan kepada pihak MAIK untuk tujuan penilaian markah.
- ii) Lawatan dan Latihan Simulasi Penarafan Masjid kepada pasukan penilai di Masjid-masjid terpilih. di luar Negeri Kelantan.

Fasa Keempat (Pasca Penilaian)

- i) Pasukan penilai seramai 10 pasukan melaksanakan penilaian di setiap masjid yang terlibat iaitu 4 kategori masjid:
 - A) Masjid Bandar Jajahan
 - B) Masjid Kategori 'A'
 - C) Masjid Mukim Besar
 - D) Masjid Mukim Kecil
- ii) Setiap minggu pihak MAIK akan membuat perjumpaan dengan pasukan penilai ini untuk mendapatkan pelaporan berkaitan penilaian yang telah dibuat dan perkara-perkara berbangkit.
- iii) Proses penilaian akan berjalan selama 3 bulan bermula pada **Februari 2023 hingga April 2023.**

4.2. Perancangan Aktiviti Selepas Penarafan

Bagi memastikan keberkesanan program ini dalam meningkat dan memperkasakan masjid-masjid di negeri Kelantan, MAIK telah mengatur beberapa Langkah dan strategi akan dilaksanakan sebagai kesinambungan daripada program penarafan ini seperti berikut:

Masjid 1-3 Bintang

- Kursus dan Latihan berkaitan pengurusan akan dilaksanakan melalui Akademi Latihan Al-Muhammadi (ALMi) bagi meningkatkan lagi tahap kecekapan pengurusan masjid berkenaan
- Laporan berkaitan keperluan prasarana dan pembangunan fizikal masjid akan diangkat ke bahagian pembangunan bagi tujuan menaiktaraf masjid
- Memantau dair semasa ke semasa keperluan dan perkembangan masjid
- Mengadakan program di masjid berkenaan bagi tujuan membantu pengimarah masjid
- Menjadi mentee kepada masjid 5 bintang lain dalam daerah/jajahan yang sama
- Mengadakan program masjid angkat dengan agensi/institusi/badan yang berkaitan untuk membantu masjid lebih aktif dan maju pada masa hadapan

Masjid 4-5 Bintang

- Menjadi masjid penanda aras di peringkat daerah dan jajahan untuk dilawati dan dikunjungi pihak luar
- Menjadi masjid mentor kepada masjid mukim lain yang mendapat bintang kebawah
- Menyediakan pelan jangka masa Panjang untuk mengekalkan status masjid 5 bintang
- Akan dicalonkan untuk pertandingan peringkat negeri dan kebangsaan, jika ada
- Boleh dicadangkan untuk naik taraf ke masjid berstatus Kategori A (dari masjid mukim besar) atau mukim besar (dari sub mukim)

4.3. Keputusan

Keputusan penarafan telah dibentangkan di dalam Mesyuarat Jawantankuasa Hal Ehwal Masjid Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan bilangan 1 tahun 2023 yang telah diadakan pada 05 Februari 2023 sebagaimana berikut:

- Masjid 5 Bintang- 5 Buah (Markah 90% Keatas)
- Masjid 4 Bintang- 21 Buah (80%-89.99%)
- Masjid 3 Bintang- 194 Buah. (70%-70.99%)
- Masjid 2 Bintang- 318 Buah (41%-69.99%)
- Masjid 1 Bintang- 71 Buah (01%-40%)

5. ANALISA DAN CADANGAN

Berdasarkan keputusan penarafan yang dibuat itu didapati terdapat 26 buah masjid berada pada kedudukan cemerlang dan sangat baik iaitu lima (5) dan empat (4) bintang. Masjid-masjid berkenaan memperoleh nilai 80% dan ke atas. Masjid yang Berjaya berada di dalam kategori ini adalah sebanyak 4.25% Sahaja.

Berdasarkan perancangan pihak MAIK, masjid-masjid ini akan dijadikan penanda aras bagi masjid-masjid di negeri Kelantan. Ia juga akan menjadi mentor yang akan membantu masjid-masjid lain bagi meningkatkan keupayaan mereka ke arah yang lebih baik. Perancangan ini harus dilaksanakan agar matlamat meningkatkan keupayaan masjid dan memperkasakan peranannya dapat dicapai.

Keputusan penarafan ini juga mendapati sebanyak 194 buah masjid berada pada tahap kedudukan baik iaitu 194 buah atau 31.75%. Usaha-usaha perlu dilakukan oleh pihak masjid dan MAIK bagi mengangkat Masjid-masjid yang berada pada kedudukan ini kepada kedudukan amat baik dan cemerlang.

Daripada hasil penarafan ini mendapati majoriti masjid di negeri Kelantan masih berada pada kedudukan Sederhana dan lemah iaitu satu (1) dan dua (2) Bintang Sahaja. Sebanyak 389 buah atau 63.66% berada di dalam Kumpulan ini. Usaha-usaha yang serius dan bersungguh ke arah meningkatkan kualiti pengurusan, pengimarahannya, kemudahan prasarana dan persekitaran harus dilakukan segera.

6. PENUTUP

Pelaksanaan program penarafan adalah sangat diperlukan oleh institusi masjid bagi memastikan ia sentiasa berada dalam keadaan yang terbaik dan ditadbir secara teratur dan professional. Sesebuah masjid yang cemerlang akan dapat memainkan peranannya dengan baik dan berkesan.

Pelaksanaan program penarafan yang telah dilakukan oleh Majlis Agama Islam Kelantan (MAIK) terhadap semua masjid di negeri Kelantan diharapkan berjaya meningkat dan memperkasakan institusi masjid di negeri Kelantan. Ia memerlukan kepada kesungguhan dan komitmen semua pihak yang terlibat dan berkepentingan.

RUJUKAN

Al-Quran al-Karim

Ab. Halim Tamuri (2021) *Konsep Dan Pelaksanaan Fungsi Masjid Dalam Memartabatkan Masyarakat*, Al-Mimbar: International Journal of Mosque, Zakat And Waqaf Management Vol. 1, No. 1, June 2021 eISSN : 2682-8804

Azizan Zamhari (2017) *Pelaksanaan Proses Pengauditan Kualiti Dan Tahap Keakuratan Berdasarkan Sembilan Domain: Satu Kajian Kes Di Jabatan Pendidikan Negeri Selangor*, JURNAL KEPIMPINAN PENDIDIKAN April 2017, Bil. 4, Isu 2, <http://e-journal.um.edu.my/publish/JuPiDi/>

Imaaduddin Abdul Halim, Ahmad Termizi Ab Lateh & Adlan Saidin (2020) *Penilaian Awal Terhadap Model Audit Keselamatan Masjid Di Kulim, Kedah Malaysia: Satu Tinjauan*, ASIAN PEOPLE JOURNAL 2020, VOL.3 (1), 162-169 e-ISSN: 2600-8971 <https://doi.org/10.37231/apj.2020.3.1.176> <https://journal.unisza.edu.my/apj>

Minit Mesyuarat Jawatankuasa hal ehwal masjid bilangan 1 tahun 2023 pada 5 Februari 2023.

Minit Mesyuarat Jawatankuasa hal ehwal masjid bilangan tahun 2023

Mohd Ridhuan Remly, Muhd Najib Abdul Kadir, Fadlan Othman & Siti Azimah Sabaruddin (2019) *Cabaran Pengurusan Aktiviti Pengimarahannya Institusi Masjid: Kajian Kes Di Masjid Cemerlang Di Malaysia*, Journal of Management & Muamalah, Vol. 9, No.1, 2019 eISSN 2180-1681

Muhammad Firdaus Muhammad Sabri & Haliyana Tonot, (2017) *Perbandingan Pengurusan Kualiti Masjid Terhadap Masjid Yang Diberi Pengiktirafan Bintang*, Journal of Business Innovation Jurnal Inovasi Perniagaan Volume 2 No. 1 / 2017: 25-41

Narimah Ismail dan Saodah Wak, (2002), *Kursus Komunikasi Organisasi*, Bentong: PTS Publications and Distributor Sdn. Bhd.
Standard Penarafan Masjid Malaysia (2021) Jabatan Kemajuan Islam Malaysia

Sahlawati Abu Bakar, Mariam Abd Majid, Saifulah Samsudin dan Mohamad Sofuan Mohamad Saleh (2022) *Nilai Integriti Dalam Tadbir Urus Masjid*, Al-Mimbar: International Journal of Mosque, Zakat And Waqaf Management Vol. 2, No. 2, December 2022 eISSN : 2682-8804

Prof Dr Mohd Aderi Che Noh, temubual personal, 03 Jun, 2024